

JINDŘICH CHYLÍK

K vývoji železářství na Jihlavsku

Starší železářny na užším Jihlavsku vznikaly a vyvíjely se spíše živelně, bez souvislosti s celkovým hospodářským vývojem, na nedostatečné surovinové základně a bez potřebného materiálního zajištění. Proto se tu setkáme s nesourodou mosaikou menších podniků, v nichž vyráběli hamerníci železo, železné zbraně a náčiní a jež často brzo zanikaly a upadaly. Sledujeme-li vývoj některých typických železářských podniků na Jihlavsku, vystupují před námi tyto příčiny zcela zřetelně a vidíme také, proč těžký průmysl mohl se zde uchytit teprve na základě rozvětvené soustavné hospodářské koordinace v době budování socialismu a industrialisace průmyslově méně vyvinutých krajů.

Za příklad může sloužit hned hamr v *Batelově*, kde postupovalo hledání rud od 13. století. Zde se po prvé připomíná hamr k r. 1625¹ na nynějším čp. 159. Druhý byl postaven tehdejším majitelem panství, vrchním hejtmanem domu hradeckého a hejtmanem na Telči Ladislavem Vajtmilarem z Vajtmíle r. 1642. Lánská visitace uvádí k r. 1657 v Batelově „Hamerníkovský dům pustý“² a v přiznání k dani komínové³ z r. 1671 zapsán je „panský hamr, při němž toliko časem staré železo se šmelcuje“ a „druhý pustý, kde před 36 lety kovy a srpy se kovaly“.⁴ Oba přeměněny byly na mlýn. Ani v kupní smlouvě z r. 1735⁵ ani ve smlouvě nájemní z r. 1795⁶ nenacházíme však o hamrech zmínku.⁷ Teprve r. 1831 obnovil

¹ Desky zemské moravské, XXII 16, Státní archiv Brno (dále jen SAB).

² Lánský rejstřík 254, SAB.

³ Ibidem.

⁴ Desky zemské, kvatern kraje jihlavského, fol. 117–120, SAB.

⁵ Ibidem, č. 5, f. 97.

⁶ Dominikální fassé z r. 1750, č. 330, SAB.

⁷ Pozemková kniha batelovská, č. 11954, SAB.

batelovský hamr Ignác Loubal, panský správce řečický, který toho roku koupil emfyteuticky od hraběte Jindřicha Blankensteina Dolní hamerský mlýn č. 159.⁸ Jeho cena byla odhadnuta na 2.854 zl., roční nájem činil 40 zl. Podnik, v němž se vyrábělo tyčové železo,⁹ koupili později na 4.400 zl. Tomáš a František Svobodové, kteří jej však prodali r. 1841, když se ujali nájmu hutě v Javůrku u Veverí, Josefu a Janu Wildmannovi. Podle zprávy horního hejtmanství z r. 1852 vyrábělo se v hamru, opatřeném jednou zkujňovací výhní, i dále tyčové železo.¹⁰ V české rodině Wildmannovců udržel se podnik až do r. 1901, kdy jej koupili bratři Tomáš a Lambert Novotných z Počátek¹¹ a přeměnili jej na soukenickou továrnu. Podle komorní statistiky platilo se v letech 1875—1880 z hamru 17 zl. daně výdělkové a 5 zl. daně příjmové, takže na tehdejší poměry šlo o podnik střední velikosti. Nakonec v něm bylo zaměstnáno pouze 5 dělníků, kteří vyráběli obruče na kola a plechy na pluhy a radlice.

Už od konce 17. století dává naše železářství přednost zřizování podniků větší výkonnosti s vysokými pecemi podle zahraničních vzorů, kde už nestačil zkujňovat železo jen jeden hamr. Takové podniky zakládal roku 1690 po delší přípravě, zahájené už r. 1672, majitel křižanovského panství Dominik Ondřej z Kounic, známý jako průkopnický podnikatel průmyslový v šíření manufakturního průmyslu u nás koncem 17. století.¹² Vedle železáren, sklárny a textilní výroby na dominiu *Křižanov* měl také textilní podnik na jiném svém panství ve Slavkově a ocelárnu v Polichně na panství uherskobrodském.

Křižanovské železářny měly několik malých dolů u Jakubovic, Kunderatic a Dobré Vody, z nichž poslední byl na Křižanovsku největší. R. 1690 povolal hr. Kounic z Pernštejna dva havíře, kteří zahájili zkusnou dobývku koncem tohoto roku.¹³ R. 1691 pod vedením vrchního havíře Joachima Sambta hledali čtyři horníci a tři nádeníci rudu ještě na jiných místech těžní oblasti; jejich mzda dosahovala týdně částky 1 zl. 45 kr. Havíři tu byli najímáni jako síly sezónní jen na 3—6 měsíců v roce, ostatek byli zaměstnáni střídavě na několika dolech. V účtech za rok 1691, 1693, 1694, 1697 a 1708 není uvedena výše těžby rudy ani její spo-

⁸ Důchodková kniha panství batelovského z r. 1835 v zámeckém archivu v Batelově, dnes Okresní archiv v Třebíči.

⁹ Guberniální archiv M 2130, SAB Brno.

¹⁰ Pozemková kniha v Okres. archivu v Třebíči, vložka 158.

¹¹ Guberniální archiv 2730, SAB.

¹² Srv. J. Šebánek, Textilní podniky moravských Kouniců (Z dějin industrialisace na počátku století 18.), ČMM 45—46 (1931—32). K vývoji kounicovského železářství srv. J. Chylik, Kounicovský průmysl na Křižanovsku, ČMM 67 (1947).

¹³ Podle účetních dokladů k účtům z r. 1690 č. 38 (výklad o křižanovských železárnách zpracován na základě účtů pokladních, obročních a purkrabských, v některých případech účtů měsíčních a ústředních revisních zpráv patrimoniálního úřadu ústřední hospodářské správy kounicovských statků v Slavkově).

třeba ve vysoké peci. Ruda byla velmi kvalitní, mnohem vyššího obsahu než produkce dolů českých; byl to magnetit o 60⁰/₀ obsahu železa, kdežto obsah rud českých se pohyboval jen okolo 33⁰/₀.¹⁴

Dolování bylo pro časté záplavy velmi svízelné. Ruda se drtila v puchýřích, z nichž první byl zřízen hned r. 1691 v Kundraticích, druhý téhož roku u jakubovického rybníku Silnice. Vysoká pec byla zařízena už na nepřetržitý provoz. Ne-daleko ní byla vystavěna 1694 plavírna rudy. Z puchýřů se odvážela ruda do tavírny, postavené na konci Kundratic na hrázi jakubovského rybníka, který dodával vodní sílu kounicovským důlním podnikům. Surové železo se zkujňovalo v kujnírně, zbudované vedle tavírny; protože však kujnírna nestačila pro slabý přívod vodní síly zpracovat všechno surové železo z tavírny, byly zřízeny další dvě kujnírny v Ořechově a ve Skleném.¹⁵

Prvních deset let provozovali Kounicové železné doly i hutě ve vlastní režii. Vrchní správu řídil hejtman, provoz vedl hamerský písař (do r. 1703 Martin A. Libík), důlní účetnictví kontrolovala správa kounicovských velkostatků ve Slavkově. Každá provozovna měla vlastního technického vedoucího, kdežto tavírnu vedl šmelemistr a hamry mistři hamerníčí. Celkem bylo v hutích zaměstnáno 15—20 lidí. Platové podmínky nebyly v dobovém průměru nejnižší: tavičský mistr měl po roce 1690 3 zl. týdenního platu, starší tovaryš 1 zl. 30 kr., mladší 1 zl. 15 kr., hamerník 1 zl., jeho pomocníci 65 kr. Vedle toho mistr dostával za slití centu železa zvláštní prémii 1 zl. 30 kr., zatím co hamerník byl později placen úkolově, 30—45 kr. za cent zpracovaného železa. Nevolníků se užívalo jen k dovozu dřeva.

Výrobní metodu, založenou na zkušenostech mistrů a dělníků, povolanych na Křižanov z jiných hutí, zdokonalil r. 1699 Michael Kraus, který naučil důchodního a hutního písaře Libíka¹⁶ zkoušet rudy, zejména zlatonosné a stříbrnosné. Nadto zavedl úspornější pražení rud, jímž se prý ušetřily čtyři pětiny dřeva dosud spotřebovaného na palivo.¹⁷ Kraus také instruoval důchodního o správném poměru dávky rudy při násypu do vysoké pece, o výhodnějším využití železné strusky a úspěšném hledání vápence; jeho návrh na výrobu 1.000 centů oceli ročně s čistým výnosem 7.283 zl. však proveden nebyl.

¹⁴ J. Hrabák, *Železářství v Čechách jindy a nyní*, Praha 1901, 129.

¹⁵ Účetní doklad č. 38, srv. pozn. 13.

¹⁶ Příloha Libíkova dopisu Kounicovi z 6. V. 1699.

¹⁷ Libíkův list z 8. IV. 1699.

Výroba v letech 1691–1697

Rok	Železo	Litina
1691	1270 q 94 lib.	98 q 65,5 lib.
1693	26 q 82 lib.	
1694	79 q 19 lib.	12 q 70 lib.
1697	653 q 85 lib.	73 q 59 lib.

Výnos v letech 1691–1699

Rok	Na zálohách z důchodu	Za zboží	Celk. výnos	Vydání
1691	3558 zl. 45 kr.	706 zl. 51 kr.	4265 zl. 36 kr.	4265 zl. 36 kr.
1693	385 zl. 25 kr.	1790 zl. 15 kr.	2175 zl. 40 kr.	2175 zl. 40 kr.
1694		2216 zl. 17 kr.	2116 zl. 15 kr.	2133 zl. 25 kr.
1697	870 zl. 51 kr.	823 zl. 59 kr.	1694 zl. 50 kr.	1486 zl. 24 kr.
1698	483 zl. 8 kr.			
1699	100 zl.			

Křižanovské železářny vyráběly tyčové a šínové železo, kamna, hrnce, soudky, moždíře, ruční granáty, pumy a houfnice pro vídeňskou zbrojnici. Největší část produkce spotřebovaly však samy Kounicovy velkostatky, zejména při stavbě slavkovského zámku.

Letmý pohled na čísla, která máme k dispozici pro posouzení křivky výroby a výnosu, ukáže jasně, do jaké míry bylo křižanovské železářství handicapováno již od počátku jak nedostatečnou surovinovou základnou (prudký pokles produkce hned ve třetím roce těžby), tak úplnou nerentabilitou podnikání (už v prvních třech letech bylo jen úporně dosaženo krytí aktiv a pasiv, od čtvrtého roku vykazuje už pasivní bilance tendenci jednoznačně vzestupnou). Rostoucí pasivita přiměla Kounice, že železářny pronajal za 2.000 zl. ročně Mojžíši Deutschovi. Kounicův nástupce Maxmilian Oldřich pronajal r. 1707 celé křižanovské panství za 10.000 zl. ročně řediteli svého fideikomisního statku uherskobrodského Leopoldu Žákovi z Radobyli, který se pokusil o obnovu upadlého provozu dolů i hutí. R. 1707 byl do Křižanova povolán důlní odborník Šimon Ondřej Sinapi, štyrský železář, jenž působil od r. 1690 ve službách Lichtensteinových v hutích adamovských a od r. 1705 v blanenských hutích hr. Gellhorna. Ale ani pokusy Sinapiho, který s novým měkčím železem z Polné prováděl zkoušky na výrobu per a nástrojové oceli a podal návrh na stavbu ocelové peci v Kundraticích, nemohly už zastavit trvalý úpadek dolování na Křižanovsku. Prodej panství hr. ze Schwalbenfeldu r. 1710 znamená definitivní uzavření hutí i dolů.

Do počátku 19. století spadají pokusy o těžbu železa v *Bolíkově* na panství Český Rudolec. R. 1810 spojil se tehdejší majitel tohoto panství, ruský ge-

nerál hr. Řehoř Razumovský s rakouským podplukovníkem Vincencem Zessnerem ze Spitzenberku a majitelem panství Černovic a Chvalkova u Tábora,¹⁸ aby založili na českorudoleckém panství nové železářny. Provozní a kutací povolení udělilo jim gubernium 4. května 1810. Zessner měl na svém panství železářny ve Včelniče, do nichž se musela ruda vozit z dalekého Čáslavska. Především proto chtěl část výroby přenést jinam, kde byl bližší a lacinější přísun surovin. Podle smlouvy, uzavřené společníky v Karlových Varech 26. listopadu 1810,¹⁹ měl mít nový podnik vysokou pec s dvěma hamry a potřebným příslušenstvím a každý ze společníků měl participovat na investicích i zisku rovným dílem. Technický návrh vypracoval Zessnerův inspektor Josef Straka, stavby měly být provedeny do konce r. 1811. Razumovský se zavázal dodávat železářnám ročně 310 sáhů tvrdého dřeva, 2750 sáhů měkkého dřeva a 318 sáhů dřeva pařezového, sáh jednotlivých kategorií po 7 zl., 5 zl. a 2 zl. 30 kr. Protože toto množství by nebylo stačilo pro zamýšlený rozsah výroby, uzavřel Zessner smlouvu na 15 let se správou blízkého velkostatku Landštejna na roční dodávku 200 sáhů tvrdého a 2300 sáhů měkkého dřeva. Po vypršení smlouvy s Landštejnem měl Razumovský zvýšit dodávku dřeva z panství českorudoleckého; zároveň se zavázal k dodávce dřeva stavebního a důlního. V huti se mělo vyrábět běžné zboží litinové (desky, kotle, hrnce, závaží, hmoždíře), kvalitnější až později po předpokládaném rozšíření a zdokonalení výroby.

Hospodářský bankrot Rakouska r. 1811, provázený znehodnocením měny, znemožnil však Razumovskému dodávat dřevo za smlouvenou cenu. Proto se dohodli společníci 15. června 1812 na narovnání,²⁰ které snížilo smluvní dobu na 15 let a dodávku na 300 sáhů tvrdého dřeva a 1500 sáhů měkkého dřeva za ceny v Českém Rudolci v nových poměrech běžně placené. Nově smluveno, že hutní zaměstnanci budou získáni částečně ze Včelničky a budou osvobozeni od vojenské povinnosti. Také stavba závodních budov nepokračovala podle očekávání. Zatím byl k dispozici jen hamr na rybníce v Dolním Radíkově, hodinu od Bolíkova, příslušném k panství rudoleckému, jež koupil šichtovní úřad nových podnikatelů r. 1811 za 9000 zl. od vdovy po hamerníku Eklhartovi.²¹ Vysoká pec mohla být zapálena až r. 1814.²² Železnou rudu hledali těžaři i v okolí: r. 1811 zabezpečili si její dobývku u Ostojkovic a Frandorfu na panství jemnickém a r. 1815 u Měšovic na panství uherčickém, r. 1812 bylo dodáno 2000 vozíků rudy ze Županovic u huti terezovské. K roku 1815 uvádí oficiální zpravodaj,²³ že

¹⁸ Chr. D'Elvert, *Zur Culturgeschichte* III, 382. — Sommer, *Das Königreich Böhmen* X.

¹⁹ Desky zemské, kvatern kraje jihlavského, č. 7, fol. 397, SAB.

²⁰ Ibidem, fol. 436.

²¹ Kniha horního hejtmánství, č. 2, fol. 2–3.

²² Desky zemské, č. 7, fol. 438, SAB (dle dodatku z 30. XII. 1812).

²³ D'Elvert, l. c. 279.

k dispozici je jedna míra dolová a pro rafinaci surového železa dvě zkujňovací výhně — hamr v Dolním Radíkově a cánový u pece.

Zessner a Razumovský nevedli dlouho provoz hutí ve vlastní režii. R. 1816 jej pronajali Martinu Svobodovi původně za 1200 centů surového železa, snížených později na 400 centů, jak se dovídáme ze smlouvy ze 6. října 1818,²⁴ podle níž Zessner bolíkovské železářny prodává (když byl krátce před tím koupil podíl Razumovského) baronu Antonínu Hochbergovi, majiteli velkostatku Nová Bystřice; kupní cena činila 21.000 zl.

Hochberg mohl převzít podnik až 1. listopadu 1819. Ujal se ho hned s velkou energií a snažil se co nejvíce pozdvihnout jeho výrobu, zejména stálým rozšiřováním jeho surovinové základny. K dřívějšímu důlnímu majetku, k němuž přibyl r. 1818 důl u Hřišic na Dačicku, získal dolové míry a otevřel cechy r. 1820 v Předíně u Třebíče a v Želetavě, r. 1822 v Šašovicích u Telče (šachta sv. Antonín), r. 1828 v Petrovicích u Brtnice (šachta Marie Pomocná) a r. 1828 v Osoudově u Budče.²⁵ R. 1822 uzavřel s majitelem dačického velkostatku baronem Dallbergem smlouvu na dodávku 24.000 sáhů dřeva ve dvaceti letech, ročně po 2000 sázích.²⁶ Protože dosavadní dva hamry pro nedostatek vodní síly nestačily zpracovat produkci vysoké pece,²⁷ dohodl se hned r. 1820 s majitelem velkostatku Staré Hobzí Janem Maxem ryt. Flickem,²⁸ jenž mu umožnil zřídit ze staré pily ve Filipově údolí hamr na 25 let, při čemž vodní síly užíval společně s bavlňánskou továrnou Flickovou. Flick se dále zavázal dodávat hamru ročně 10.000 tun dřevěného uhlí (tuna = 4,25 stop³) po 30 kr. za tunu. R. 1823 najal si Hochberg od dačického bar. Dalberga hamr na rybníku „V oborách“ v Lipnici na období dvaceti pěti let.²⁹ Bolíkovské železářny měly společnou správu s terešovskými, s nimiž měly od r. 1822 i podobnou značku „Hochberg W“ místo dřívějšího „Wöllkingsthal“; také bratrská pokladna, kterou Hochberg zřídil r. 1820,³⁰ byla oběma podnikům společná.

Bolíkov vyráběl podle úředních dat:³¹

²⁴ Kniha horního hejtmanství č. 11.

²⁵ Dle zápisů v horních knihách a knihách horního hejtmanství, SAB.

²⁶ Desky zemské, kvatern kraje jihlavského, č. 91.48.51, SAB.

²⁷ Tvrzení D'Elvertovo, l. c. 382, přejaté z údaje Brünner Wochenblattu z r. 1827, že prý Hochberg postavil r. 1819 druhou vysokou pec, pro kterou kupoval železo z Rudlic na panství jevišovickém, je mylné, protože by si byl musil dříve opatřit koncesi, o níž však není nikde zmínky.

²⁸ Desky zemské, kvatern kraje znojemského, č. 14, fol. 53–55, SAB.

²⁹ Guberniální archiv C/3, fasc. 161, SAB.

³⁰ Zachovaly se nám její stanovy, první dosud známé znění stanov bratrské pokladny na Moravě.

³¹ Srv. D'Elvert, l. c. 382.

Rok	Surové železo v q	Litina v q
1824	3.641	1.792
1825	3.876	2.282
1826	1.083	597
1827	2.506	1.157

Zaujímá tedy výši výroby páté místo mezi moravskými železárnami. Pokles produkce r. 1826 nasvědčuje tomu, že roku následujícího byly železářny zase pronajaty, jak uvádí podle úřední zprávy D'Elvert.³² Podle ní bylo železo bolíkovské nejlepší jakosti a bylo prodáváno nejen v okolí, ale hlavně v Třebíči, Jihlavě, Praze, Vídni a ve Štýrském Hradci. Cent litiny stál r. 1827 12 zl. vídeň. m., kovaného 15 zl. 16 kr.

R. 1828 postoupil Hochberg celý svůj majetek dceři Marii, provdané za Matyáše Bedřicha ryt. z Riese-Stahlburgu.³³ Paní Riese-Stahlburgová vedla železářny ve vlastní režii. Snažila se udržet je na výši a připravit je k soutěži modernizační strojového parku. R. 1831 měly železářny z pěti starších dolů jen tři, ostatní byly už zastaveny, a dva nové, u Petrovic u Brtnice (Antonín 1831) a u Jakubova u Mor. Budějovic (Matyáš 1831). Ale ani ty nebyly vydatné a proto se hledalo jinde, u Želetavy (Bedřich 1842), u Řečice (Kateřina 1848), u Jevišovic (Josef 1848) a r. 1849 u Alinkova u Hor. Kounic (Julius), u Předína (Richard) a u Cidliny u Lesonic (Maxmilián).³⁴

Podle analýsy z r. 1848 měla ruda průměrný obsah 28% čistého železa.³⁵ Také hutní zařízení bylo ve čtyřicátých letech zdokonaleno. Koncesní listina z r. 1852³⁶ zněla na vysokou pec a slévárnu; vysoká pec měla aparát na ohřívání vzduchu a truhlíkové dmychadlo s vodním pohonem. Dále byly železářny vybaveny kuplovnou, drtičem s vodním kolem, šachtovou pecí na pražení se stoupou na drcení strusky a nářadovou kovárnou. R. 1853 postavil hr. Leo Razumovský nový hamr v Českém Rudolci³⁷ pro Bolíkov pracující. Všechny čtyři hamry měly vodní sílu o 24 HP, vysoká pec o 9 HP. Železářny vedl šichmistr, kontrolor, písař, tavič a tři mistři, dělníků i s horníky bylo r. 1849 celkem 97.³⁸

Podle soudobé statistiky vyrábělo se v tomto období:³⁹

³² Ibidem.

³³ Desky zemské, kvatern kraje jihlavského, č. 9, fol. 48–51, SAB.

³⁴ Dle horních knih v SAB.

³⁵ D'Elvert, 419.

³⁶ Kniha horního hejtmanství č. 2, fol. 2–3, SAB.

³⁷ Ibidem, fol. 14.

³⁸ Kniha horního hejtmanství, č. 14, str. 235, SAB.

³⁹ D'Elvert, l. c. 419.

Rok	Surové železo v q	Lité železo v q
1831	4.033	1.481
1833	4.352	1.288
1841	3.722	2.158
1843	3.647	999
1844	5.696	1.833
1848	6.818	3.804

Surové železo se zpracovávalo na železo hrubé a jen něco málo na prutové pro hřebíkárnu. Ve slévárně zhotovovaly se vedle komerčního zboží i předměty uměleckého průmyslu, hlavně ozdobné náhrobní kříže.

Začátkem padesátých let však hutě upadají: produkce surového železa klesla z 8.324 q r. 1850 za tři roky na 3.251 q. Železné doly byly vyčerpány (r. 1854 většina jich byla z horních knih vymazána) a rostoucí soutěž domácí i cizí je příčinou postupného rychlého omezování výroby. Jak lze zjistit z nepatrných zbytků závodní registratury bolíkovské a patrimoniální registratury rudolecké, byla vysoká pec brzo po r. 1853 zastavena a hamry převzal rudolecký velkostatek. Těžil však jen velmi nepatrně. Podle účtů z r. 1871 zpracováno bylo v radíkovském hamru jen 462 centů železa na železo tyčové. R. 1876 byla vysoká pec prodána firmě Johann Rattich und Sohn, továrna hospodářských strojů. Patrně se jí však nedařilo a už r. 1879 byla vymazána z obchodního rejstříku, když se stala obětí velké hospodářské krise r. 1873.

Bolíkovským železárnám nestačily vlastní zkujňovací hamry a staraly se proto, aby mohly rafinovat železo někde v okolí; tak vznikly patrně hamry v *Žatci* a *Řídelově u Telče*.

Telečská vrchnost dovolila r. 1826 Antonínu Karáskovi, aby postavil u panského rybníka v *Žatci* hamr. Měl platit ročně 24 zl. poplatku a 2 zl. robotního úroku. Vrchnost dovolila mu užívat vodní síly z rybníka, po dobu provozu hamru měl udržovat hráz, jez a potrubí. Dále měl odvádět obecní pokladně ročně 7 zl. a prodávat vrchnosti i obyvatelům žateckým železo o 1 kr. za libru lacinější než v maloobchodním prodeji v Telči. Karásek neměl však dost finančních prostředků a nemohl započatou stavbu dokončit. R. 1800 povolilo gubernium telečské vrchnosti, jež chtěla dokončit stavbu sama, aby zřídila zkujňovací hamr.⁴⁰ Mohla jej provozovat buď sama nebo je pronajmout a směla k provozu spotřebovat 400–500 sáhů dřeva ročně. Ze zprávy vrchnosti z r. 1852 se dovídáme, že hamr provozoval Antonín Janouš, ale jen v malém rozsahu. Brzo potom jej koupili František a Barbora Hončíkovi z Telče a postoupili jej r. 1839 Vojtěchu Hončí-

⁴⁰ Pozemková kniha obce *Žatce*.

kovi.⁴¹ R. 1849 koupili hamr Eduard a Aloisie Hončíkovi, kteří jej drželi do roku 1864, kdy přešel koupí na Tomáše a Marii Čermákovy. Hončíkovi si museli dodatečně opatřit hutní koncesi. Po zastavení bolíkovských železáren provozovalo se v hamru v malém rozsahu kovářství s vodní silou.

Rodina Hončíkova provozovala hamry i v blízkém Řídelově. Pro první z nich na rybníku Pilním vymohla si telečská vrchnost povolení r. 1827⁴² a dovolila jej postavit i s obytnou budovou Václavu Hončíkovi s tím, že dělníci smí pálit uhlí jen na obecním pozemku, a stanovila mu roční plat 12 zl.⁴³ Václav Hončík prodal hamr r. 1832 Vilému Hončíkovi, po němž byl hamr nazván „Wilhelmssau“.⁴⁴ R. 1844 postavil Vojtěch Hončík druhý hamr na rybníku Malém pařezitém, příslušném rovněž pod dominium telečské, jemuž se platilo ročně 20 zl. Také tyto hamry zpracovávaly bolíkovské železo. R. 1851 vykovalo se v Žatci 500 centů tyčového železa, v Řídelově 1200 centů.

⁴¹ Guberniální archiv C/39/7, SAB.

⁴² Knihy báňského hejtmanství, č. 2, fol. 16, SAB.

⁴³ Stará pozemková kniha obce Řídelova.

⁴⁴ Volný, Topografie VI.